

L'APARENT FEBLESA D'ALGUNS PRONOMS FEBLES

Gemma Rigau (UAB-CLT)

“Un *hi* o un *en* posats a temps era com afegir una goteta de mel al paladar [...] Tot un paisatge hi cap, dins un pronom feble.”

Montserrat Roig, Carta oberta a Amadeu Fabregat.
1990.

1. Introducció

Parlarem d'alguns contextos en què un pronom feble que normalment sentim necessari pot no aparèixer a la frase i no el trobem a faltar. Hem de dir, però, que el que presentarem aquí no sempre valdrà per a tots els parlars.

De quins casos parlarem?

- (1) a. El professor s'*hi* ha enemistat / *El professor s'ha enemistat
b. Els professors s'han enemistat
c. Acaben d'entrar-*hi* / Acaben d'entrar
d. N'heu preguntat el preu? / Heu preguntat el preu?

2. Els predicats simètrics

Són predicats amb una propietat semàntica específica: expressen reciprocitat (per això, s'anomenen també predicats recíprocs): *enemistar-se* demana almenys dos participants

- (2) *Verbs simètrics pronominals*: adir-se, ajuntar-se, avenir-se, barallar-se, casar-se, divorciar-se, enemistar-se, fer-se, relacionar-se, etc.
- (3) *Verbs simètrics no pronominals*: concordar, congeniar, coexistir, cohabitar, coincidir, conviure, harmonitzar, etc.

Els predicats de (2) i de (3) prediquen una situació (és a dir, una acció o un estat) d'una pluralitat d'entitats. Per això necessiten que a la frase hi hagi almenys dos participants.

- (4) a. El director no s'avé amb el professor de ciències
- b. El director no s'avé amb els professors de ciències

Com que aquests verbs necessiten predicar d'una pluralitat d'elements sovint apareixen amb un complement de companyia (o comitatiu) encapçalat per la preposició *amb*, com veiem a (4).

- (5) a. El director no s'hi avé, {amb el professor de ciències /amb els professors de ciències}
- b. *El director no s'avé

A (5) necessitem el pronom *hi* (amb valor comitatiu) per poder donar sentit a la frase. Però tot sovint ens trobem que els predicats simètrics que apareixen sense complement de companyia i, tot i això, la frase és ben formada i interpretable.

- (6) a. El director i el professor de ciències no s'avenen
- b. Els professors de ciències no s'avenen

- (7) Els professors de ciències no s'hi avenen [\neq (6b)]

A (6) el verb pot predicar una propietat d'un grup d'individus perquè el subjecte expressa pluralitat.

Passa el mateix a (8) on els sintagmes nominals ara són no animats:

- (8) a. Aquesta brusa no s'adiu gaire amb la faldilla vermella
- b. Aquesta brusa no s'hi adiu gaire
- c. *Aquesta brusa no s'adiu gaire
- d. Aquesta brusa i la faldilla vermella no s'adiuen gaire
- e. Aquesta brusa i la faldilla vermella no s'hi adiuen gaire [\neq (8d)]

Una característica important d'aquests predicats simètrics és que prediquen (una situació) d'una pluralitat d'elements holísticament. Són predicats holístics: prediquen d'una pluralitat d'elements globalment, com un tot, i no pas distributivament.

Comparem les frases de (9). Totes contenen un subjecte que expressa una pluralitat d'individus, però els predicats que hi apareixen no prediquen pas tots de la mateixa manera.

- (9) a. En Pere i la Maria conviuen
 b. En Pere i la Maria fan viatges llargs
 c. En Pere i la Maria porten ulleres
- (10) a. *En Pere conviu i la Maria conviu
 b. *En Pere i la Maria conviuen junts
 c. En Pere fa viatges llargs i la Maria també fa viatges llargs
 d. En Pere i la Maria fan viatges llargs junts
 e. En Pere i la Maria fan viatges llargs per separat
 f. En Pere i la Maria porten ulleres (*junts / *per separat)

El pronom feble *hi* (amb sentit comitatiu) és necessari a (11a), perquè el verb *conviure* és un predicat holístic. En canvi, a (11b) el predicat no necessita la presència del pronom *hi* no és necessària, i a (11c) el pronom *hi* (comitatiu) hi és sobrer.

- (11) a. En Pere hi conviu (hi= amb la Maria)
 b. En Pere (hi) fa viatges llargs (hi= amb la Maria)
 c. *En Pere hi porta les ulleres (hi= amb la Maria)

No tots els predicats simètrics es comporten com *venir-se*, *adir-se* o *conviure*.

- (12) a. L'Angelina i en Brad van lligar, es van ajuntar, es van casar, s'han barallat, s'han separat i ara es divorciaran
 b. L'Angelina *hi* va lligar, s'*hi* va ajuntar, s'*hi* va casar, s'*hi* ha barallat, se *n*'ha separat i ara se'*n* divorciará (*hi* = amb en Brad; *en* = d'en Brad).

Amb aquests verbs és possible que el complement de companyia (o de separació) no sigui present ni expressat per un pronom feble.

- (13) a. L'Angelina va lligar, es va ajuntar, es va casar, es va separar i ara es divorciará
 b. ?Em sembla que l'Angelina es va casar amb algú
 c. ?Em sembla que l'Angelina es divorciará d'algú
 d. L'Angelina es divorciará d'algú amb qui no s'avé

No és que els pronoms febles *hi* o *en* siguin optatius o capritxosos. És una qüestió de semàntica lèxica. Els verbs de (12) i (13) permeten inferir que hi ha un altre participant en l'acció expressada pel verb.

3. Els predicats de moviment direccional

En general, els verbs que expressen moviment cap a una destinació exigeixen la presència d'un complement locatiu que ha de ser considerat un complement seleccionat. Això vol dir que, com a mínim, la destinació ha de ser representada per un pronom feble.

- (14) a. Arribareu a París a la matinada / Hi arribareu a la matinada
b. No he entrat mai a aquella cova d'allà / No hi he entrat mai
c. De jovenets pujaven a Rocacorba amb bicicleta / De jovenets hi pujaven amb bicicleta
d. Es va acostar a la seva mare / S'hi va acostar

Si el lloc de destinació és un lloc amb valor dític, la presència del pronom feble no és necessària i a vegades ni tan sols és possible.

- (15) a. Arribaràs tard avui també? [La mare al fill abans de sortir de casa]
b. Entreu, entreu. Soc a la cuina
c. L'he cridat des del cap de l'escala. Quan ha pujat ja he vist que no es trobava bé
d. –“Acosta't”, li va dir la seva mare
- (16) a. Passarem per davant del Museu Miró, però no hi entrarem.
b. Au, entreu! [Si jo soc a dins del museu i veig que encara sou a fora, us diré: “Au, entreu!” i no pas “Au, entreu-hi!”]

La parella verbal que exemplifica bé la dependència del caràcter dític o no dític del locatiu de destinació és *anar* i *venir*. Com moltes altres llengües, el català disposa de dos elements lèxics diferents segons si hi ha desplaçament cap al lloc de l'emissor o del receptor o si la destinació és cap a un lloc que no és ni de l'un ni de l'altre.

En els parlars amb dixi binària de lloc, com el central o el balear, el verb *anar* no pot prescindir del complement de destinació. La mínima expressió ha de ser amb el pronom feble *hi*.

- (17) a. –Volem anar a Viena. –Nosaltres hi vam anar fa dos anys
b. Vols que vagi a la farmàcia? Hi aniré ara mateix, si vols
c. Si voleu visitar la Maria, aneu-hi a primera hora de la tarda

Si el desplaçament es fa al lloc de l'emissor, del receptor o de tots dos, el verb utilitzat és *venir* i no hi ha lloc per al pronom *hi*.¹

- (18) a. Quan podria venir al teu despatx per preguntar-te dubtes?
[pregunta d'un estudiant a un professor, tant si són al despatx o en una altra banda com si ho pregunta per correu electrònic]
b. Ja vinc! [diem quan ens criden]
c. Cada vegada venen més turistes a Barcelona [siguem on siguem, si Barcelona és un lloc habitual per a l'emissor o al receptor]

- (19) Si alguna vegada passeu per l'Ajuntament de Porqueres, entreu i pregunteu per mi. M'agradarà ensenyar-vos l'edifici.

El verb *venir* pot aparèixer excepcionalment amb el clític *hi*.

- (20) Aquest indret és sagrat: segons la tradició, hi va venir/arribar la Mare de Déu en persona (*Glc*, § 18.4.2.a)

A vegades el verb *arribar* no pot prescindir del pronom *hi* encara que el lloc de destinació sigui el de l'emissor o del receptor.

- (21) –No hi acabo d'arribar (aquí on ets tu). –No hi arribes? [Situació: un bomber dalt de l'escala telescòpica amb la intenció de salvar una persona que és al balcó d'una casa que es crema]

En aquest apartat, hem vist que hi ha verbs que han de prescindir de representar per un pronom feble el seu complement locatiu direccional si aquest presenta determinades propietats díctiques, que al cap i a la fi són propietats pragmàtiques.

La possibilitat de silenciar el pronom locatiu no s'esgota amb els verbs de moviment direccional.

- (22) a. Em quedaré a París tres dies
b. M'hi quedaré tres dies
c. Em quedaré tres dies

¹ Els exemples de (18) són extrets de l'apunt *¿Anem o venim, Gemma?* del blog de Neus Nogué: <http://en-altres-paraules.blogspot.com.es/2014/01/anem-o-venim-gemma.html>

4. El pronom *en* i la representació anafòrica del complement del nom

El pronom *en* pot fer la funció anafòrica de representar el complement del nom en determinats contextos sintàctics (Vg. GLC §18.6.3.2).

- (23) a. Hem anat a veure la fàbrica, però només *n'*hem pogut visitar una nau (*en* = de la fàbrica)
b. Abans de prendre el medicament, llegiu-*ne* les instruccions (*en*=del medicament)
c. *N'*ha caigut una gàrgola, de l'edifici (*en* =de l'edifici)
d. Del plàtan, ja només *en* queda la pela (*en* =del plàtan)

Aquest pronom pot aparèixer quan s'estableix entre el nom i el seu complement una relació semàntica “de part a tot”. Però hi ha altres elements poden expressar aquesta relació.

Imagineu-vos que participem en un concurs en què hem d'identificar un personatge històric i que estem repassant la informació de què disposem. En un context així podríem dir:

- (24) a. Encara no *en* sabem el nom (*en* = del personatge)
b. Encara no sabem el *seu* nom (*seu* = del personatge)
c. Encara no *li* sabem el nom (*li* = del/al personatge)
d. Encara no sabem el nom \emptyset (\emptyset = del personatge)

- (25) Entreu en aquesta sala. Si la trobeu freda, *en* podeu tancar les finestres. (Fabra,1918/1933, § 43. IV):

La tendència actual és representar aquest complement del nom com una anàfora el·líptica. Això fa que el pronom *en* sigui més propi dels registres formals (sovint de la llengua escrita) i pugui arribar a resultar artificiosos en comparació amb les altres vies d'expressió de la pertinença (de la relació “de part a tot”).

- (26) a. Si conec bé la casa? *En* conec tots els racons (Fabra 1956: §71)
/ Si conec bé la casa? Conec tots els racons \emptyset
b. [Parlant de l'avi] Sempre *ens en* quedarà el record / Sempre *ens* quedarà el seu record / Sempre *ens* quedarà el record \emptyset
c. [Parlant dels dies passats a París] Sempre *ens en* quedarà el record / Sempre *ens* quedarà el record

- d. Vam anar a la catedral i en vam fotografiar els vitralls / Vam anar a la catedral i vam fotografiar els vitralls Ø
- e. Li veig la cara / *En veig la cara

5. Conclusió

Hem presentat tres tipus de construccions en què semblava que els pronoms adverbials actuaven capriciosament. Hem vist, però, que en el cas dels predicats simètrics hi ha una raó semàntica. En el cas del predicats de moviment la raó de la absència del pronom locatiu és de tipus pragmàtic (de caràcter díctic). El tercer cas és diferent: aquí sí que el pronom *en* està en una situació de feblesa real. Els parlants en aquest moment tendeixen a usar altres vies d'expressió.

Referències bibliogràfiques

- Fabra, P. (1918), *Gramàtica catalana*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans. [Edició 7^a de 1933]
- Fabra, P. (1956), *Gramàtica catalana*. Barcelona, Teide.
- Institut d'Estudis Catalans (2016), *Gramàtica de la llengua catalana*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- Jané, A. (1998), “La representació pronominal del complement del nom”, *Llengua Nacional*, 24, 17-25.
- Jané, A. (2000), “Sobre el complement del nom”, *Llengua Nacional*, 33, 19-25.
- Jané A. (2001), “Més sobre el complement del nom”, *Llengua Nacional*, 34, 11-13.
- Nogué, N. (2014), “¿Anem o venim, Gemma?”, <http://en-altres-paraules.blogspot.com.es/2014/01/anem-o-venim-gemma.html>
- Rigau, G. (2002), “Els complements adjunts” dins Solà, J. et al. (eds.) (2002), *Gramàtica del català contemporani*. Barcelona, Empúries.
- Solà, J. (1973), *Estudis de sintaxi catalana/2*. Barcelona, Edicions 62.
- Solà, J. (1994), *Sintaxi normativa: Estat de la qüestió*. Barcelona, Empúries.